

Co si vzít do emigrace. Dne 1. října 1968 byl při pokusu o přechod státní hranice do Rakouska (v prostoru Hatě, jižně od Chvalovic) zadržen dvěma vojíny zdejšího útvaru Pohraniční stráže, devatenáctiletým Františkem K. a o rok starším Ludvíkem P., osmnáctiletý Tomáš. Po předvedení na útvar byl pořízen soupis jeho věci a následujícího dne byl převezen do brněnské vazební věznice. Zde k motivům svého rozhodnutí vypověděl: „*Až v srpnu letošního roku po vstupu armád Varšavské smlouvy jsem znovu začal uvažovat o tom, že bych odešel za hranice. Vycházel jsem z hesla ‚Raději umřít vstojе, než žít vkleče‘, ale když jsem o věci znovu a znovu přemýšlel, uznal jsem, že jakékoliv umírání je zbytečné, a ‚žít vkleče‘ jsem zase nechtěl. Myslel jsem, že pro mě bude nejlepší, když se pokusím žít vstojе někde jinde...“*

Při listování útlým vyšetřovacím spisem Státní bezpečnosti (sign. V-4048 Ostrava), v němž je historie tohoto nezdařeného útěku zaznamenána, mně vyvstal obraz o téměř třicet let starší, kdy Tomášův otec Zdeněk utíkal přes hranice před nacisty a doufal, že „někde jinde“ bude mít možnost nežít vkleče a bojovat. Byl totiž stíhací pilot. A v batůžku neměl o mnoho více než jeho syn, když prchal před komunisty: průkaz totožnosti, psací potřeby, vysvědčení, lékařskou zprávu, hodinky, slovník, hřeben, kapesní nůž, kapesníky, hygienické potřeby, pár fotek svých blízkých a klíče od domova... Zdeňku Škarvadovi se útěk podařil a bojoval v řadách 310. čs. stíhací perutě

RAF ve Velké Británii. Přežil i 50. léta, byť v hlubokém podzemí – stal se totiž horníkem –, a letos v listopadu oslavil devadesáté narozeniny. Jeho synovi vyšel až další pokus o útěk za železnou oponu. Domů se už nevrátil a dnes žije v Kalifornii. [W]

Evangelická církev habsburského vyznání? Ve výslechovém protokolu (archivní číslo V-11432 Ostrava) bylo zapsáno: „*Jinak jsem patřil po rodičích k evangelické církvi habsburského vyznání.*“ Také přemýšlíte, kde se vzala kombinace evangelické církve a „habsburského“ vyznání? Ne, skutečně ji nezaložil žádný odvržený habsburský levoboček jako zlomyslný kousek, aby se pomstil a vzdoroval rodu Habsburků tradičně úzce spjatému s římskokatolickou církví. Tento terminologický „zmetek“ vznikl jako důsledek neznalosti základních církevních reálií u pracovníků Odboru vyšetřování StB v Ostravě. Během výslechu však později došlo k nápravě a vyšetřovatelé StB byli jako státní úředníci, stíhající osoby podezřelé z „trestného činu“ maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, vyslýchaným poučení o existenci Evangelické církve augsburského vyznání. [PG]

Filmové překvapení. Jak všichni archiváři vědí, lze často i v inventarizovaném materiálu najít leccos zajímavého, obzvláště pokud jde o fotografie, magnetofonové pásky nebo třeba filmy. Tak jsem se i já zaradovala, když jsem si

v inventáři Krajské správy MV Hradec Králové přečetla, že ve fondu pardubické správy se u inventární jednotky s názvem „Partyzánská brigáda JAN HUS“ nachází kromě seznamu jejích členů také „*kronika a jeden kotouč filmu*“. Mohlo jít o skutečnou lahůdku, zejména proto, že právě v této brigádě působil nechvalně proslulý, surový příslušník StB Miroslav Pich-Tůma. Ostatně nebylo by to první „filmové“ překvapení; v Národním filmovém archivu máme na přepisu například film, zachycující osvobození Kdyně. – Pravda, promítací přístroj na osmimilimetrové filmy nepatří do standardní výbavy našeho archivu, ale naštěstí ho vlastní můj kolega, nadšený filmový fanoušek, který těžký přístroj dopravil do práce. Shromáždili jsme se u bílé zdi v knihovně, zatemnili, kolega dal film do promítačky a všichni jsme napjatě očekávali záběry z činnosti partyzánů. Před očima se nám začala odvíjet scéna – spokojená rodinka na horách! Marně jsme čekali na nějaký zlom, nic jiného než poklidné zimní radovánky jsme už neviděli. – Nevíme, jak se film do archivního inventáře krajské správy dostal, kdo a proč jej vyměnil, nebo zda se nějakou náhodou „přípletl“ k písemnostem o brigádě a pracovník, který materiál pořádal, jen automaticky předpokládal, že film s těmito písemnostmi souvisí. Víme jen jedno: každého badatele, který na „*kroniku a jeden kotouč filmu*“ v inventáři naráží a chtěl by jej shlédnout, sice neuspokojíme, ale alespoň ho můžeme pobavit touto historkou. [SP]

Hanzelka a Zikmund. Cestovatelská dvojice, o kterou Státní bezpečnost projevovala nemalý zájem. Z provenience StB, konkrétně IV. správy (Správa sledování), pochází i spis č. j. SI-00644/02-S-79 s krycím názvem JIŘÍ. Jde o klasický,

rozsahem spíše nevelký svazek (72 listů), který začíná tzv. návrhem na sledování, pokračuje rozpracováním plánu sledování i s připojenou ručně malovanou mapkou bydliště Jiřího Hanzelky a následně chronologicky řazenými zprávami z jednotlivých dnů sledování.

Tento pramen je o to důležitější, že ačkoliv k osobě Jiřího Hanzelky bylo Státní bezpečností vedeno více svazků (svazek prověřované osoby registrační číslo 22576, osobní svazek registrační číslo 15445), pouze tento se zachoval, a stal se tak zároveň jedinečným a jediným zdrojem informací. Cílem „organů“ bylo zdokumentovat styky Jiřího Hanzelky, jakožto – v terminologii StB – „*nepřátelské osoby a exponenta pravice*“, podezřelého z trestného činu podle § 98 tr. zákona (podvracení republiky), tzn. podchytit v rámci sledování veškeré jeho kontakty. Sledování Jiřího Hanzelky probíhalo jednotlivě ve čtyřech časových úsecích. První v září až prosinci 1975 (cílem byla identifikace osob při Hanzelkových setkáních se zahraničními dopisovateli, včetně dokumentace „*operativně zajímavých styků*“). Druhé sledování probíhalo v prosinci 1975 (dokumentace setkání Hanzelky se Zikmundem), třetí v lednu a listopadu 1976 (dokumentace styků a činnosti z důvodu zavedení „*úkonu TA-III*“, tj. dlouhodobý odposlech u Hanzelkovy přítelkyně) a konečně čtvrté sledování v říjnu 1978 a září 1979 (klasické sledování Hanzelkových kontaktů a demontáž výše uvedeného odposlechu). Samozřejmou součástí všech těchto akcí byla i fotodokumentace, jež v tomto případě obnáší osmnáct fotografií. Z jednotlivých zpráv o sledování lze však těžko vyčíst, jestli vždy splňovaly cíl „organů“, protože například v první části spisu se záznamy o sledování týkají převážně Hanzelkových

AKCE "JIDI" "

22 9 75

JIDI před kinokend

dirigován HANZELKA

6/9/12/41 A-41

návštěv domácích potřeb a železářství, neboť Jiří Hanzelka v této době pořizoval dceři výbavu k svatbě. Ze spisu JIŘÍ však také vyplývají zajímavé a poměrně časté styky s tehdy pronásledovanými osobnostmi politického a kulturního života, jako např. s Františkem Kriegelem (sledovaným StB v rámci akce DAVID), který jako jediný odmítl podepsat tzv. Moskevský protokol, legitimující okupaci republiky v roce 1968, a který k tomu ve své řeči na zasedání ÚV KSČ dne 30. 5. 1969 řekl: „*Je známo, že jsem odmítl podepsat takzvaný Moskevský protokol. Odmítl jsem ho proto, že jsem v něm viděl dokument, který všestranně svazoval naši republiku ruce [...] Odmítl jsem ji [smlouvu] podepsat proto, že se to dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konzultace s ústavními orgány a cítěním lidu této země [...]. Smlouva byla psána nikoliv perem, ale hlavněmi děl a samopalů.*“ Právě tato Kriegelova řeč se v podstatě stala prvním samizdatem. – Další významnou osobností, s níž se Jiří Hanzelka stýkal, byl i spisovatel Ludvík Vaculík (sledován v rámci akce MISTR). Co se týče dokumentace styků s těmito osobnostmi, je velmi pravděpodobné, že „*objekt JIŘÍ*“ o svém sledování věděl, jelikož z jednotlivých zpráv StB je patrná Hanzelkova pozornost věnovaná okolí i jeho určité úhybné manévry, při nichž byly „*objektem často porušovány dopravní předpisy, aniž byly tyto přestupky pokutovány*“. (V některých případech očividně splnily svůj účel, jelikož se ve spisu nacházejí i „*záznamy o ztrátě objektu*“.) – Mezi drobné zajímavosti v tomto svazku je možné zařadit i záznam o návštěvě pražského kina Bořislavka. Podle příložených vstupenek shlédli spolu s Hanzelkou a jeho společníci nedělní představení filmu *Jak utopit doktora Mráčka* i dva příslušníci StB. Typické jsou i „*překlepy*“

v hlášeních o sledování: „*Byl prostovlasý, na očích optické brýle [...]*“. [DL]

Kartotéka Marty Fabšičové. Od února 2007, kdy Archiv bezpečnostních složek MV převzal od Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) část oddělení dokumentace, spravuje kartotéku, která je celá dílem jediného člověka – paní Marty Fabšičové. Marta Fabšičová působila dlouho ve Vojenském historickém archivu, kde se zabývala druhým a pak i třetím odbojem, sledovala osudy prvorepublikových vojáků, kteří se zapojili do aktivního odporu proti fašismu i komunismu. Po příchodu do ÚDV pracovala v „*Týmu hranice*“ (tým koordinoval všechna vyšetřování týkající se státní hranice), vyšetřovala činnost vojáků ve prospěch západních zpravodajských služeb, zabývala se i přelety a sestřely letadel nad státní hranicí v letech 1948–1989. Všechny své poznatky prepisovala na kartotéční lístky a velmi pečlivě je třídila a ukládala. Tak postupně vznikalo toto jedinečné dílo. Kartotéka obsahuje 25 510 očíslovaných lístků a je rozdělena do témat souvisejících s vojenskou kontrarozvědkou. Na všech lístcích jsou zaznamenány odkazy na materiály, ze kterých bylo čerpáno. Jde převážně o archivy ministerstva vnitra, ministerstva obrany, o Národní archiv, ale i o výpisky z novinových článků a různých publikací.

Jednotlivá témata kartotéky: „*Důstojníci VKR*“ – 2366 kartotéčních lístků obsahujících v abecedním pořádku jména důstojníků vojenské kontrarozvědky převážně z padesátých let 20. století. „*Spolupracovníci VKR*“ – 3101 lístků (abecední seznam spolupracovníků VKR a StB). „*Krycí jména a čísla spolupracovníků VKR*“ – 3584 lístků (Přibližně jedna čtvrtina krycích jmen je ztotožněna se jmény v seznamu spolupracovníků.

Někteří spolupracovníci byli místo krycími jmény označováni krycími čísly. Tato krycí čísla jsou na konci seznamu.) „Agenti západ“ – 2216 lístků (seznam spolupracovníků západních rozvědek; obsahuje jména agentů, výpisky z vyšetřovacích protokolů StB, soudních procesů atd.) „Akce“ – 1351 lístků (soupis akcí a provokací StB a VKR). „Odsouzení“ – 2058 lístků (seznam odsouzených – převážně vojáků a důstojníků ČSLA). Toto jsou hlavní a nejobsáhlejší seznamy, které kartotéka obsahuje. Menší seznamy se týkají kupříkladu věznic, táborů nucených prací, soudů a perzekuce vojáků. Další kartotéka zahrnuje seznam odbojářů z 2. světové války, československých prvorepublikových vojáků, seznam fondů, ze kterých bylo čerpáno a mnoho dalších dílčích poznatků, které Marta Fabšičová pečlivě zaznamenávala a shromažďovala.

V současné době probíhá přepisování kartotéčních lístků do počítače. Téměř hotov je seznam krycích jmen a čísel. S tím souvisí porovnávání se seznamem tajných spolupracovníků a slučování ztotožněných agentů s krycím číslem v jednu kartu. Existují samozřejmě i případy, kdy se jména tajných spolupracovníků zároveň vyskytují v dalších seznamech.

Před pěti lety Marta Fabšičová náhle zemřela a její kartotéka zůstala nedokončená. I tak jde o mimořádné a úctyhodné dílo, které v budoucnosti jistě bude velmi cenným přínosem pro všechny, kteří se zabývají naší nedávnou minulostí. [PSch]

Letniční hnutí v objektovém svazku archivní číslo 544 HK. Královéhradecký kraj nepatřil v minulosti mezi hlavní tradiční centra letničního hnutí. I zde se však vyskytovaly skupinky, které se k této skupině hnutí hlásily. Jejich působení však bylo minimální a především počet věřících (asi 30 osob) nijak výrazně nenarūs-

tal. Několik letničních křesťanů se scházelo v soukromých bytech v Hradci Králové a Havlíčkově Brodě. Jejich schůzky byly agenturně kontrolovány Státní bezpečností prostřednictvím jednoho tajného spolupracovníka. Za takovéto situace by bylo možné, že by samotná 5. část objektového svazku archivní číslo 544 HK, věnovaná letničnímu hnutí v tomto kraji, nemusela nikdy vzniknout. To, co však způsobilo rozruch z aktivit letničních věřících na podzim roku 1980 a vedlo ke vzniku dvou podsvazků, bylo učení Williama Mariona Branhama, původně baptistického kazatele, jehož náboženské působení v USA ve 2. polovině čtyřicátých let 20. století dalo vzniknout radikálnímu směru letničního hnutí, tzv. branhamismu.

Na území Československa se učení W. M. Branhama dostalo z německého Krefeldu, kde dosud má jejich Freie Volksmission centrálu. Branhamisté, jakožto směr letničního hnutí, začali v 80. letech přirozeně kontaktovat stoupence především letničních skupin. I přesto, že se učení branhamistů od tradičního jádra křesťanské víry zásadně odlišuje (např. nejmarkantnější je odmítání trojiční nauky), bylo jejich misijní úsilí úspěšné a podařilo se jim oslovit některé věřící z Bratrské jednoty baptistů, Církve bratrské, Apoštolské církve na Slovensku a Rozhodných křesťanů letničních v Čechách a na Moravě. V Královéhradeckém kraji na jejich učení pozitivně reagovaly malé letniční skupiny v Hradci Králové, Havlíčkově Brodě a Kamenci u Poličky.

V září 1981 Správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem rozjela celostátní akci MISIE, jejímž cílem byl rozklad organizace Freie Volksmission v Československu. Úspěšné splnění této akce nahlásili z Hradce Králové v lednu 1982. Vzhledem k tomu, že náboženský směr branhamismu je založen na extrém-

ním pocitu výlučnosti, na kultu osobnosti zakladatele této náboženské společnosti a na manipulaci s lidskou psychikou, nemohlo soudruhům ze Státní bezpečnosti uniknout, že v principech Branhamova učení je komunistickému režimu vytvářena těžká konkurence. [PG]

Naše jednotky nám pijí... Svědectvím služby u Pohraniční stráže nejsou jen prameny operativního charakteru, nýbrž i prameny z činnosti politického aparátu pohraničních brigád. Ve „stranické diskusi“ se objevuje každodennost zřetelněji než v rozkazech a výkazech činnosti: „*Je nutno, abychom se podívali ještě na jednu věc. Naše jednotky nám pijí. V poslední době opilství je nešvarem u PS. Je zde, soudruzi, to nebezpečí, že opilý člověk je vhodným objektem reakčních žvlů. Za skleničku alkoholu poví vše, co ví. My to přehlížíme. Máme trestů za opilství hodně, zůstáváme nad tím stát. Jsou případy, že mladší strážmířtři se chovají jako zvířata. Co říkat tomu, když voják vidí, že mladší strážmíř je nakalibrovaný, a že dokonce dává rozkaz k pití. Je to nešvar, s kterým se setkáváme denně. Je nutno se řádně vypořádat s tímto problémem. Nechceme, aby naši příslušníci byli abstinenti, ale musí vědět, kolik toho mohou vypít.*“ Citát z brigádní konference komunistů v Sušici, květen 1951 (ABS Brno-Kanice, f. 2343 Sušice, i. j. 1247).

Pod příspěvkem je ručně připsáno: „*s. Zoubek, Železná Ruda*“. Podle všeho jde o Josefa Zoubka (1922), který byl do 1. listopadu 1951 velitelem praporu Železná Ruda 7. brigády Pohraniční stráže Sušice, poté frekventantem kursu velitelů pluků Vyšší školy důstojníků pěchoty v Bruntále a od 1. listopadu 1952 velitelem 4. znojenské pohraniční brigády. [AS]

Pásky. Archivních dokumentů vztahujících se k událostem let 1968–1969 v Československu najde zainteresovaný badatel v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích nepřeborné množství. Vedle řady zpráv, hlášení a svodných informací o bezpečnostní situaci, různých demonstracích a incidentech se v jeho fondech dochovala spousta záznamů o bezpečnostních opatřeních a jejich vyhodnocení, mnoho fotografií, dlouhých seznamů usmrčených, zraněných či předvedených civilních osob a samozřejmě i vyšetřovacích spisů (Debnár, Palach, Zajíč, Nacházelová, Muzikářová, Valehrach). Pomyslnou třešničkou na dortu této bohaté pramenné základny ke studiu dějin Pražského jara a nastupující „normalizace“ se pak stal objev šesti kotoučů magnetofonových pásek zn. Basf a Agfa v dosud nezpracovaném materiálu Městské správy VB Praha. Jejich obsah byl pro archiváře příjemným překvapením. Byly totiž pořízeny na operačním středisku Městské správy VB Praha v průběhu některých akcí roku 1969, „*zejména při hromadných výtržnostech a protisocialistických vystoupeních*“, a historikům i laické veřejnosti tak nabízejí autentický pohled do zákulisí práce represivního aparátu. Je to vlastně netradiční a naprosto syrový náhled na dějinné události, viděné prizmatem potlačovatelů protirežimních demonstrací, tedy z druhé strany barikády. Zvukové záznamy zachycují komunikaci pořádkových sil s operačním důstojníkem při akcích v lednu 1969 (Palach), v dubnu 1969 a především pak v srpnu 1969. Vzhledem ke skutečnosti, že audiovizuální archiválie jsou v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích spíše výjimkou, je překvapující, že právě tento exponovaný rok po sovětské okupaci nebyl podroben skartaci. [RK]

Páter. V letech 1950–1959 (1960) probíhala pod krycím názvem PÁTER akce Státní bezpečnosti zaměřená proti jezuitům. Základní přehled o procesech, které byly na základě této akce uskutečněny, přináší práce Vojtěcha Vlčka *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964* z roku 2004 (anotace viz Sborník AMV č. 3/2005, s. 443). Jedním z procesů byl i ostravský proces s tajným provinciálem řádu P. Antonínem Zgarbíkem. Dovolím si doplnit Vlčkův rozbor, vycházející ze spisů Krajského soudu v Ostravě, o upozornění na archivní materiál z proveniencce Krajského útvary vyšetřování StB v Ostravě, nacházející se v Archivu bezpečnostních složek MV pod signaturou V-1434 Ostrava. Přípravě na proces věnovala ostravská Státní bezpečnost velkou pozornost; tomu nasvědčuje rozsah archivovaných spisů (celkově 8 kartonů; 1 hlavní svazek a 46 podsvezků). Kromě běžné agendy (příkazy k zatčení, záznamy o osobních a domovních prohlídkách, tzv. operativní materiály k jednotlivým osobám, výslechové protokoly zatčených osob či svědků atp.) bych chtěla vyzdvihnout několik dokumentů či skupin dokumentů, které jsou ve víceméně stereotypním sledu ve vyšetřovacích spisech nějakým způsobem výjimečné.

Za prvé jde o tzv. dokumentaci případu (3 kartony archiválií), která může, podle mého názoru, dokreslit činnost jezuitského řádu, případně jeho hlavních představitelů, v prvním desetiletí totality a částečně i za nacistické okupace. Kromě jiného tato „dokumentace případu“ obsahuje: a) strojopisnou kopii osnov přednášek pro exercicie v Dolních Břežanech v letech 1942–1943, b) materiály týkající se prorežimní tzv. Katolické akce (vznikla 10. 6. 1949) a nových právních úprav ve věcech církevních, zejména tzv. slibu věrnosti republice – např. tajné církev-

ní oběžníky, návrh kázání vypracovaný P. Antonínem Zgarbíkem na podporu papežského dekretu proti Katolické akci, c) originál rukopisné práce P. Františka Vojtka *Křesťanský světový názor* zabývající se mj. postojem k marxismu a ke komunismu; jednotlivé kapitoly: *Cesty k pravdě – Pohoršení filosofie – Vše je v pohybu – Duch či hmota? – Z těla a duše – Ethos života – Společnost a společnosti – Jednotlivec a společnost*, d) korespondenci (např. s ministerstvem informací a osvěty z roku 1948 ve věci zákazu časopisu *Listy svatohostýnské*), kopie zpráv provinciála řádu P. Františka Šilhana (odsouzen v procesu roku 1950) zaslaných vatikánskému rozhlasu, originály jeho dopisů z leopoldovské věznice z let 1956–1957, adresované rodičům a bratrovi, e) tzv. odborné posudky z roku 1960, vypracované Josefem Urbanem, zaměstnancem Odboru pro věci církevní Ministerstva školství a kultury, k dílčím zabaveným dokumentům či náboženské literatuře; např. závěr jeho posudku k souboru výnosů XXIX. Generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova, která se konala na podzim roku 1946 v Římě („*Decreta Congregationis Generalis XXIX. [...] Závažnost celé publikace spočívá v tom, že jezuité zavázání sliby poslušnosti plní tyto pokyny za všech okolností [...]*“) posloužil v důkazním řízení proti zatčeným.

Dalšími z řady zajímavých archivních materiálů jsou např. souhrnná zpráva StB k akci PÁTER z 26. 6. 1959, v níž je podrobně popsán postup proti Tovaryšstvu Ježíšovu v 50. letech, a v neposlední řadě „*Zpráva o trestné činnosti ilegální organizace jezuitů v čele s tajným provinciálem Antonínem Zgarbíkem a spol.*“, dokládající úzkou součinnost Krajského výboru KSČ v Ostravě, místní Státní bezpečnosti a krajského soudu. Zpráva byla vypracována koncem roku 1959 náčelní-

kem vyšetřovacího odboru ostravské StB kpt. Šrubařem a prokurátorem dr. Josefem Holubem jako podklad pro schůzi byra KV KSČ, které na jejím základě mj.uložilo „svým“ soudruhům „náčelníku KS-MV pplk. Fr. Královi, krajskému prokurátorovi Fr. Zábranskému a předsedovi krajského soudu dr. Fr. Kaletovi, aby proces proti jezuitům proběhl v měsíci únoru 1960 [...]“. Je pravda, že soudruzi se o něco málo opozdili: proces, v němž bylo odsouzeno osmnáct osob k trestům odnětí svobody v rozmezí od dvou do šestnácti let, proběhl „až“ počátkem března. [W]

Sametová revoluce. Archivní materiál vztahující se k listopadovým událostem roku 1989 je v depozitáři 4. oddělení (české MV) Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích uložen v dosud nezpracované podobě v několika přírůstcích. Ve srovnání s jinými výraznými tématy naší nedávné historie (např. událostmi let 1968–1969) nejde sice rozsahem o materiál příliš objemný, vypočítací a dokumentární hodnotou však nepochybně nepřehlédnutelný. Společně s ostatními archiváliemi k demonstracím let 1988–1989 tvoří kompaktní celek mapující konec komunistického režimu v Československu. Za nejvýznamnější lze patrně považovat materiály z fondu bývalého Ministerstva vnitra ČSR. Zde nalezneme například obsáhlý svazek dokumentů reflektujících průběh mimořádné bezpečnostní akce LISTOPAD 1989. Jde o soubor rozkazů, rozhodnutí a pokynů ministrů vnitra ČSSR a ČSR, jejich náměstků a náčelníka Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje k mimořádným bezpečnostním opatřením. Dále pak zprávy a informace k průběhu a výsledkům zásahu pořádkových sil a následných událostí 17. listopadu, zápisy výsledků zraněných příslušníků či

vyhodnocení bezpečnostní situace a nálad obyvatelstva. Bez zajímavosti jistě také nejsou počty a seznamy zraněných, předvedených a perlustrovaných osob, chronologické přehledy o činnosti jednotlivých nasazených jednotek, stanoviska a prohlášení federálního a českého ministra vnitra, vlády ČSR či komunistů Ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR k aktuální situaci a otázkám společenského vývoje. Jako jistá rarita v řadě absurdních prohlášení pak ve světle dalšího vývoje působí dokument obšírně a chladně nazvaný „*Odborné vyjádření k taktice zákroku pořádkových sil VB při zajišťování klidu a veřejného pořádku v souvislosti s oslavami Mezinárodního dne studentstva dne 17. 11. 1989*“. Do rámce listopadových událostí roku 1989 obsahově zapadají rovněž některé z archivních materiálů jednoho z jejich hlavních účastníků, Pohotovostního pluku VB ČSR. Vedle množství úředních záznamů o průběhu nasazení jednotlivých praporů dne 17. listopadu zaujmou badatele například dochovaná podpůrná i nesouhlasná stanoviska k zásahům, či výpovědi zasahujících příslušníků. Konečně dalším nezanedbatelným pramenem k poznání klíčových momentů listopadu 1989 je písemný materiál deponovaný v Archivu bezpečnostních složek MV Kanice ve fondu bývalé Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje. Upozornil bych především na podrobné denní situační zprávy po linii StB, na zápisy k mimořádné bezpečnostní akci STUDENT a na informace o průběhu skartací v době od 17. listopadu 1989 do 8. prosince 1989 u StB, Správy SNB hl. města Prahy a Středočeského kraje. Veškeré dokumenty uložené v českém depozitáři Archivu MV v Kanicích k tématu „sametové revoluce“ mají pouze písemnou podobu. V archivních fondech

se ze zákroku dne 17. listopadu a následných událostí nedochovaly žádné obrazové dokumenty. K dispozici jsou pouze propagační fotografie z výcviků a zásahů útvarů Pohotovostního pluku VB ČSR shromážděné pro připravovanou publikaci k jeho dvacetiletému výročí s názvem „Pohotovostní pluk VB ČSR 1970–1990“. [RK]

Tříkrát a dost. Zpráva o „anulovaném“ přechodu státní hranice by v případě 15. brigády Pohraniční stráže České Budějovice mohla vypadat i následovně: Dne 6. 12. 1952 byl na přechodu v Českých Velenicích předán příslušníky sovětské armády občan J. B. z Klikova, okr. Třeboň. Výsledkem jmenovaného bylo zjištěno, že 5. 12. večer popíjel se svou manželkou likér, přitom mezi nimi došlo k rozepři, po níž se J. B. kolem 22. hodiny sebral a odešel do rakouského Neu-Nagelbergu za tetou. Státní hranici přešel již kolem půlnoci.

Toto stručně vyličené zachycuje dvě podstatné věci, podle našeho názoru pro ilegální přechody státní hranice typické: odchod za hranice nemusel být připravován cílevědomě a „narušitelé“, občané chycení rakouskými policejními složkami, byli předáváni sovětské armádě a vraceni do ČSR. Zdaleka typický však nebyl způsob, jakým občan J. B. státní hranici překonal. Zamířil z Klikova směrem na osadu Zajíc a dále na Novou Huť. Zprvu se pohyboval v úseku 18. roty, hranici však překonal již v úseku 17. roty Františkov. Jeho stopy vedly od myslivny Nová Huť přes drátěné překážky. Zanechal na nich stopy krve a směřoval k hranici. V hustém porostu zabloudil a změnil směr postupu zpět k drátěnému zátarasu, který bez pochybností překonal a postupoval dále – zpátky do československého vnitrozemí. Asi po sto metrech

narazil na svoje původní stopy vedoucí opačným směrem, změnil tudíž směr, potřetí přešel drátěný zátaras a směřoval, tentokrát již bez dalšího bloudění, do Rakouska. Opilý muž měl na své straně několik příznivých okolností: 17. rota měla nízký stav pohraničnicků, její hlídky byly veleny do druhé poloviny úseku. V zátarasu ještě nebyl elektrický proud a místo přechodu překážek se nacházelo blízko styku s úsekem 18. roty, současně však bylo dostatečně daleko, takže hlídky 18. roty nic nezpozorovaly. V neposlední řadě je třeba poznamenat, že jeho stopy byly ve sněhu objeveny až po osmi hodinách hlídkou, která prověřovala stav kontrolního sněhového pásu a drátěného zátarasu. Hlídkce nebylo zpočátku vůbec jasné, že jde pouze o jeden pokus ilegálního přechodu hranice. Při svém postupu z levého na pravý kraj úseku 17. roty hlídka totiž nejprve zachytila stopy směrem do vnitrozemí, vydala se po nich, pak však narazila na další stopy do Rakouska. Vrátila se urychleně k drátěnému zátarasu, kde po několika desítkách metrů objevila ještě třetí přechod přes tento zátaras.

Je to zajisté perlička, výjimka. Dokladem toho, že v podnapilosti bylo možné přejít i přes hranici do NSR, je případ dvou mužů, kteří se 25. dubna 1954 opili v hostinci Na Trojmezí (úsek 1. praporu 5. chebské pohraniční brigády) a dále si již nic nepamatovali. Faktem je, že druhého dne je chebské brigádě předala západoněmecká Pohraniční policie (Grenzpolizei). Při prováděné rekonstrukci pak nebyli schopni najít místo, kudy přecházeli. A k dovršení absurdní situace – stopy na drátěných překážkách a v okolním terénu nebyla schopná zjistit ani vyšetřovací skupina 5. brigády... Již Božena Němcová v jedné ze svých povídek pronáší větu o tom, jaké mají opilí štěstí... [PV]

Ve prospěch státu. Zajímá-li Vás, jakými státními vyznamenáními, medailemi a odznaky disponoval při svém zatčení v únoru 1951 Gustáv Husák či jakou značku holícího strojku vlastnil v roce 1962 Rudolf Barák, zalistujte si dlouhými seznamy zabavených věcí a propadlého majetku v trestním řízení, jež se ve formě skladních knih dochovaly spolu s abecedním a číselným indexem v Archivu bezpečnostních složek MV v Kanicích v nezpracovaném materiálu bývalé Hospodářské správy Ministerstva vnitra ČSR pro léta 1948–1976. Vše je tu poctivě a přehledně zapsáno pod číslem jednacím, s byrokratickou pílí spočítáno, a dokonce se z daných evidenčních pomůcek dozvíme, kam byl zabavený majetek odveden. Tak například víme, že fotoaparát zn. Flexaret Miroslava Picha-Tůmy putoval na ONV v Praze 4, plnicí pero zn. Parker Otty Šlinga zase na ONV Praha 1, 210 rublů Rudolfa Slánského bylo předáno Státní bance československé a odznak Československého partyzána Bedřicha Reicina Předsednictvu vlády. [RK]

Zájem o studium vyšetřovacích spisů a agenturních či operativních svazků z provenience Státní bezpečnosti v roce 2007 enormně vzrostl. Tento trend lze ovšem pozorovat už od roku 2005, v souvislosti s přijetím zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, který badatelům usnadnil přístup k materiálům bývalé komunistické tajné policie. Jenom pro příklad: v pražské badatelně archivu bylo v roce 2004 předloženo ke studiu 769 vyšetřovacích spisů a svazků, v roce 2005 1574 spisů a svazků a 437 mikrofiší se svazkovou agendou, v roce 2006 3544 svazků a spisů a 404 mikrofiší a v minulém roce 4907 svazků a spisů a 1678 mikrofiší. Celkově pracovníci 1. oddělení odboru, které tyto materiály spravu-

je, v roce 2007 vyhledali, odtajnilo a připravili ke studiu do veřejných badatelen v Brně-Kanicích, Pardubicích, Praze a do služební badatelný 8287 vyšetřovacích spisů nebo svazků a 3557 mikrofiší. [W]

Zpracovali Petra Gabrielová [PG], Radek Kučera [RK], David Lorenc [DL], Světlana Ptáčnicková [SP], Petr Schalek [PSch], Anděla Slavíková [AS], Pavel Vaněk [PV], Vladimíra Vaničková [W]; sestavil Radek Kučera